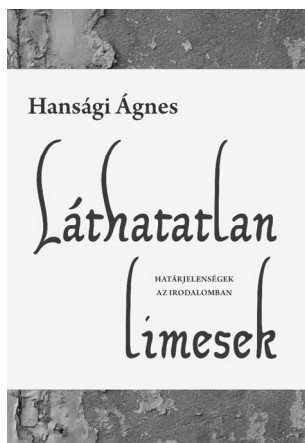

BORBÍRÓ ALETTA

Határjelenségek, kánon, olvasóközönség

HANSÁGI ÁGNES: LÁTHATATLAN LIMESEK

Tempevölgy Könyvek
Balatonfüred, 2018
274 oldal, 3000 Ft

Hansági Ágnes *Láthatatlan limesek* című kötete a Tempevölgy gondozásában jelent meg, témáját tekintve pedig határjelenségekre fókuszál, amelyek két nagyobb témára oszlanak: történeti és mediális szempontú tanulmányokra. Egy-egy nagyobb fejezetben belül is széles merítéssel találkozhatunk, hiszen Hansági különböző, egymástól eltérő jelenségeket vizsgálva mutatja be az irodalmi limeseket.

Mint arra a bevezető utal, a limes, a határ egyszerre végpont és kezdet, ahogyan pedig Hans Blumenberg nyomán Hansági később ki is emeli, a határ mindig láthatatlan, utólag válik érzékelhetővé, felismerhetővé. Ez az egybecsúszás, a láthatatlan határhelyzet a tanulmányokba is átszűrődik, hiszen nem konkrétan a határ kettőssége, a lezáró és kezdő tulajdonsága válik hangsúlyossá, hanem a folyamatszerűség, ami a liminális állapotot nem egy markáns, könnyen meghúzható vonalként látta, hanem magát a folyamatot rajzolja fel okaival és eredményeivel együtt.

A kötet első fejezete (*Temporális határjelenségek*) a történeti korok, stílusirányzatok, irodalmi „mértékökövek” történeti és kulturális kontextusára fókuszál a határjelenségek, illetve az irodalmi korszakok felől. Az első néhány írás egyfajta metatanulmány, hiszen Koselleck történetiség-konceptiójával nyit Hansági, majd Babits Mihály és Fogarasi Béla elméleti munkásságának irodalomtörténeti nézeteit és így a hazai irodalomelmélet kezdeteit mutatja be.

A harmadik tanulmány a *Klárisk*-vita ismertetésével, valamint József Attila versének értelmezésével rámutat arra, hogy a költő szövege a modernség és avantgárd határán helyezkedik el. Kiemelendő az a problémaérzékenység Hansági részéről, amely szerint az értelmezést meghatározza, hogy milyen kulturális kódok, jelen esetben a modernség és avantgárd, mentén lép az olvasó párbeszédbe a szöveggel,

és ez azt is meghatározza, hogy melyik irányzat lesz domináns az interpretációban.

A *Modernség és/vagy posztmodern* alfejezet tanulmányai (*Innen és túl – A prózafordulat nyomai az ezredvégen; A magyar prózahagyomány iskolája; „A hagyománnyal nem lehet szakítani” – Szelektív tradíció, kánon, EP*) a korábbiakhoz hasonlóan történeti határjelenségeket járnak körbe. Viszont amellet, hogy a történeti tendenciákról részletes képet kaphat az olvasó, a tanulmányokban már megjelennek azok a kérdések is, amelyek a második fejezet tanulmányainak gerincét jelentik, nevezetesen a médium mint az irodalmi közeget folyamatosan meghatározó szegmens, ami szorosan összekapcsolódik az olvasási szokások változásával és így az aktív kánon alakulásával. A három tanulmány a temporális határjelenségeket a társadalmi és technikai változások függvényében is láttatja, amivel –témájukban ugyan szorosan összefüggnek, kiegészítik egymást – érzékletessé válik, hogy az esztétikai, illetve populáris, lektűr művek milyen viszonyban állnak egymással, és a lektűr elterjedése hogyan alakította át az esztétikai művek poétikáját; miként vált a nyelv, a nyelvjáték fontossá a magasirodalmi művekben. Ezzel együtt a professzionális és nem professzionális olvasás, valamint az aktív és posztulált kánon mellett a szelektív tradíció is fontos fogalomként jelenik meg, amelyekkel láthatóvá válik az is, hogy a kánon nem egy lezárt rendszer, hanem a szelektív tradíció új hangsúlyai által a kánon is változik. Ezt a folyamatot érzékletesen, pontosan írja le Hansági, viszont a tanulmányokban a populáris irodalmat egy egységes, tagolatlan rendszerként állítja szembe az esztétikai kánonnal, holott azok a tendenciák, amelyeket az írások tárgyalnak, a lektűr belső folyamataiban is gyakran megjelennek, tehát nem annyira ellentette az esztétikai kánonnak, mint ahogy néhány szövegrész sugallja. A kánon alakulása kapcsán azt is fontos kiemelni, hogy nem csak aktív és posztulált kánon mentén értelmezhetőek ezek a folyamatok, hanem alternatív kánonok is létrejönnek, amelyek erősen kötődnek egy-egy műfaj történeti alakulásához.

Ehhez a témához – a kanonizációhoz, illetve az esztétikai és lektűr irodalomhoz – szorosan kapcsolódik a kötet második fejezetében (*Mediális határjelenségek: a médiumok határai*) az a meglátás, amely a XIX. század második felére koncentrál, és arról a műfajról (tárcaregényről) ír, „amelyről az akadémikus irodalomtörténet-írás évtizedeken át tudomást sem akart venni, sőt, amelyet hosszú időn át démonizált az esztétikai kánon iránt elkötelezett irodalomkritika, és amely sokáig a »szórakoztató irodalom« szinonimája volt.” (216–7) Azért is izgalmas ez a részlet, mert ez a tendencia ma sem idegen bizonyos műfajok esetében (például a spekulatív zsánerekbe tartozó irodalomnál), így adódik a kérdés, hogy azok a bizonyos láthatatlan limesek miként húzhatók meg ma, hol feszülnek, mennyiben más az irodalomkritika ma a hasonló pozícióba sorolt műfajok esetében. És ezzel együtt az is felmerülhet, hogyan mozdulnak el a populáris művek a kanonizáció felé a szinte marginális helyzetükből.

A kötet második fejezetében az irodalom és eltérő médiumok kapcsolata válik láthatóvá – a Kemény Zsigmond korabeli Pesti Napló, a hangzó irodalom, a kép-szöveg, illetve a digitális platform –, ami Hansági tanulmányaiban szorosan összekapcsolódik az olvasói szokásokkal és közönséggel. A továbbiakban három tanulmányt emelek ki, amelyek különböző szempontból, de a fiatalok mai olvasására reflektálnak.

A kép-szöveg kapcsolatot két tanulmány bontja ki, mindkettő a gyerekirodalomhoz kapcsolódik. Míg az első a kánon és a rendszerváltás után átalakuló, illetve szétváló vásárlói és fogyasztói réteget elemzi (a gyerekirodalom esetében ez a két kategória nem esik egybe), a második írás két meseregény képnyelvi és nyelv képi elemzését tűzte ki célul. Ebben Hansági

reflektál arra, hogy az ilyen típusú meseregények (Elekes Dóra: *Dettikéről és más istenekről*, Treszner Barbara rajzaival; Kollár Árpád: *A Völgy, írta Tárkony*, Nagy Norbert rajzaival), hogyan kelthetik fel az olvasás vágyát; valamint hogyan tanítanak meg „(a felnőttek egy részét bizonyosan újra) ténylegesen *irodalmi* szöveget olvasni.” (245) Vagyis ebben a tanulmányban Hansági ismét az olvasóközönség irodalomfogyasztás és professzionális olvasás kérdését (is) feszegeti az igen részletes kép-szöveg viszonyok elemzése mellett.

A kötet utolsó fejezete a digitális platformokra koncentrál, és némileg eltérően, de itt is az olvasóközönség válik problematizálttá, konkrétan az egyetemi oktatás forrásfeldolgozása és -keresése a digitális korban. A kötetben többször megjelent apróbb közbevetésként, megjegyzésként, hogy az egyetemi hallgatók sem tartoznak a professzionális olvasók közé, habár tanulmányaik alatt elsajátíthatják ezt a gyakorlatot. A tanulmány magyarázatot ad erre a tendenciára. Hansági meglátása szerint a digitális források kiszakítják eredeti kontextusukból a szöveget, ami miatt a hasonló témát feszegető írások nem kerülnek a hallgatók látóterébe, valamint a konkrét (könyvtár)tér tapasztalat is hiányzik a kompetenciájukból, ami szintén a szövegek „gyökértelenségét” idézi elő. Ettől válik számukra problémássá a források felkutatása, szűrése és használata. Ez azt is jelenti, hogy a szelektív tradíció sem tud érvényesülni, „minden szöveg bárhol és bármikor kéznél van, vagyis nem létezik a szelekció kínos kényszere, nem létezhet kulturális emlékezet sem” (265). A tanulmány társadalmi tanulsága ez a mondattöredék lehet, viszont az oktatásra nézve az a felismerés, hogy a hallgatókban olyan kompetenciát kell kialakítani, amely segíti a digitális források közti eligazodásukat.

A Láthatatlan limesek egy rendkívül problémaérzékeny kötet, amely széles merítésével a humán tudományok elméleti és gyakorlati kérdéseit is problematizálja, tematizálja, és éppen ezért gyakran a társadalomtudományokkal is összeérnek a tanulmányok. A részletes feltérképezés és bemutatás nem csak adott korok problémáit bontja ki, hanem olyan fogódzókat és meglátásokat kínál a szövegek, amelyek segítségével könnyedén párhuzamot húzhatunk napjaink tendenciáival. A komplex látásmód és megközelítés a populáris irodalom esetében a háttérbe szorul, és némi redukció fedezhető fel, de az esztétikai kánon belső folyamatairól írtakat az olvasó könnyen alkalmazhatja, átviheti erre a szövegkorpuszra is.